

JÓSA ANDRÁS ÉS HERMAN OTTÓ LEVELEZÉSÉBŐL

Születésének — 1834. november 30. —
130. évfordulójára.

Nagy szolgálatot tett Csallány Dezső a magyar régészeti kutatás történetének, amikor minden érdeklődő részére hozzáférhetővé tette Jósa András cikkeinek első kötetét.¹

Az ebben a kötetben közölt cikkek 1889—1900 között jelentek meg és rendkívül érdekes módon világitanak bele annak az embernek életébe, természetes észjárásába, gondolataiba, elmondott saját véleményeibe, amire — mint itt közlendő utolsó levelében írja — senkitől engedelmet nem kért. A Nyírség területén elsőként figyelt fel a múlt föld alól előkerülő emlékeire, sőt összegyűjtve azokat Nagykovácsiban, 1868-ban, megalapította a Szabolcsmegyei Régészeti Társulatot,² s ezzel a ma róla nevezett nyíregyházi múzeum alapjait rakta le.

Csallány Dezső utóbb említett könyvében felsorol minden olyan kéziratot vagy nyomtatásban megjelent cikket, amely Jósa András tollából származik, lett légyen az feljegyzés, levél, jelentés, orvosi vagy más egészségügyi írás — vagy hozzá intézett levél — az 1868—1918 közti időből.

Ez a kilencedfélszáz szellemi termék szerencsésen egészül ki azokkal az írásokkal, amelyek 1918-tól 1956-ig Jósa egykori múzeumának munkájával, az ő munkássága méltatásával foglalkoznak. Ezek száma is meghaladja a fél-százat.

Érdeemes ezek közt szétneézni s azokat a leveleket kiemelni, amelyek a magyar és külföldi régészet kiválóságaihoz, vagy éppen a magyar vidékeken dolgozó úttörőkhöz szólnak vagy tőlük származnak.³

Ilyenek: Rómer Flóriszhoz (3), G. Kossinához (264, 782), Miske Kálmánhoz (520), Szendrey Jánoshoz (572, 587), Hampel Józsefhez (647—649) szólók, vagy éppen Török Aurél (692), Vécsey József (709), Wosinszky Mór (712), Lehóczky András (713), Mogyoróssy János (720), Szalay Imre (734), Tariczky Endre (744), Téglás Gábor (761), Reizner János (766), Darnay Kálmán (767), Nagy Géza (780, 820), Gohl Ödön (800), Pósta Béla (802), Mihalik József (806), M. Hoernes (807), Desseffy Miklós (809), Varju Elemér (811), Ferenczy Sándor (840), Dongó Gy. Géza (854), Takács Zoltán (855), Zoltay Lajos (856), Bella Lajos (847), Kiss Lajos (858) írtak Jósa Andrásához.

Ez az egyszerű felsorolás is mutatja, hogy alig volt a magyar régészeti életnek olyan számottevő egyénisége, akivel — a bizonyára nagyon hézagosan ránkmaradt, Nyíregyházán őrzött levelek tanúsága szerint — kapcsolatot ne tartott volna.

¹ Jósa András régészeti múzeumi vonatkozású cikkei. Budapest, 1958. Továbbiakban: Jósa, Cikkei.

² Csallány Dezső, Jósa András irodalmi munkássága. Budapest, 1958. 15.

³ A zárjelben Csallány utóbb hivatkozott munkájában levő jegyzék számát adjuk.

Ezt a névsort — sajnos nem lehet bővíteni sem a Széchényi Könyvtár, sem az Akadémia kéziratárából. Az előbbiből néhány Hampelhez, Mihalikhhoz, Nagy Gézához intézett levél van csupán. Az Akadémián azonban olyan levelek kerültek elő, amelyeket Jósa András Herman Ottóhoz írt. Ilyen levél egy sincs a nyíregyházi múzeum gyűjteményében, de van egy (745) olyan, amelyet Herman Ottó válaszként írt. Több levelet az ő tollából — már ebben a vonatkozásban — nem ismerünk. De ismerünk egy olyan tanulmányt, melyben Jósa egy lelettel kapcsolatos elgondolását kommentálja. Erről a továbbiakban még lesz szó.

Hogy nem az említett levél volt Herman Ottó Jósához intézett első levele, az kitűnik Jósa egyik leveléből.

A levelezést Herman Ottó kezdte, akkor, amikor a magyar pásztorélet tanulmányozásához hozzákezdett. Bizonyára adatokat vagy tájékoztatást kért a nyírségi pásztorok életéről, és annak tanulmányozási lehetőségéről. A levél is mutatja, hogy milyen hosszú ideig tartó, széleskörű előkészítéssel dolgozott a nagy polyhistor.

Íme, az első levél:

„Nyíregyháza, 1895. Szept. 13-án.

Mélyen tisztelt Uram!

Engedje meg, hogy a nagyságolásra ilyen democraticus megszólítással illetem. Jobban esett volna, ha polgártársnak szólít. Ezen rövid bevezetéssel azt akartam jelezni, hogy Szabolcsban is vannak olyanok, kiknek nem császár talpnyalás a vágyaiknak netovábbja.

Megtisztelő levele f. hó 9-én kelt; én azt azonban csak tegnap olvastam, mert kórházak tanulmányozása végett 10 napig Sarajevóban, Budapesten és Nyitrán lődörögtem.

Őszintén megvallom, hogy én a pásztoréletre vonatkozólag semmi tájékozottsággal nem bírok. De aki az utálatosnak tartott pókot, és a néma halat, melyet a gourmand világ csak gyomrával élvezett, a művelt világnak érzelméhez tudott közel hozni, biztosan képes arra is, hogy a botjára támaszkodó pásztorban és annak életkörülményeiben is talál olyan mozzanatokot, melyek a köz érdeklődését felkölteni képesek

Én a pásztorban csak a lomha naplopót látom, pedig most már, elmélkedve érdeklődéseim, egyebet is látok benne. Olyan egyént, kinek bizonyos tekintetben több képessége van, mint bármely tudósnak. — Előttem minden birka egyforma. A juhász pedig, bármilyen tudatlan legyen is különben, minden gondjára bízott állatot képes a többiektől megkülönböztetni.

A mi hullámos homok területünkön, nagyobb síkságok hiánya miatt, a sűrűn álló községek határain állatok, nagy csoportokban, csak elvétve vannak (!).

Tudtommal — ami azonban nem mérvadó — tavasztól őszig kint levő gulya csak Nyíregyháza határain található.

Naponként hazatérített ménes, gulya, nyáj vagy konda, Gróf Degenfeld Gusztáv úrnak szegegyházi, — Gróf Desewffy testvérnek királytelki és leginkább Gróf Forgách László uraknak mándoki uradalmaikban található.

Nem tudom, de úgy vélem, hogy ezen nagy uradalmak cselédei örökkelssel jutottak állásaikba, és csakis ezeknél lehet pásztor életre vonatkozó hagyományokra és eredetiségekre akadni.

Szíves örömmel állok rendelkezésére, hogy nemes céljában előkullogója-
legyek. Csupán azon kéréssel vagyok, hogy lehetőleg Szerdán és Szombaton
ittthon lehessenek, mert ezek rendelés napjaim, melyek után élek.

Igen kérem azonban jövetelének idejét pár nappal előbb tudatni, hogy
útiterveink összeütközésbe ne jöjjenek.

Előre kijelentem, hogy vendégfogadó Nyíregyházán nincs. Egyedüli
menedékhelye csak az én igen szerény házam lehet, hova igen szívesen várja
mély tisztelő elvtársa

Jósa András“

Ez a levél teremtette meg a kapcsolatot a két férfiú közt s hogy Herman
Ottó járt is Nyíregyházán, azt egy itt nem idézett — de az Akadémia kézirat-
tárában megtalált — gyermek-levél is igazolja, amelyet Jósa Jolán írt „Ottó
bácsi”-nak.

Jósa András, aki már az 1876. évi budapesti ősrégészeti és embertani
kongresszuson végighallgathatta Badányi Mátyásnak a haligóci barlangból
bemutatott, de a két külföldi tudós által el nem ismert — ma már elfogadott
— palaeolith leleteit,⁴ erről a kérdéstről is a saját elgondolása szerint alkotott
véleményt.

Még nem volt Herman Ottó kezében a hosszú és elkeseredett irodalmi
vitákra alkalmat adó miskolci, Bársonyházi lelet,⁵ mikor 1892. november
6-án, Nagykállóban, a ref. egyház hangversenyén Jósa András előadást tar-
tott — talán az egyetlen ilyen tárgyú előadást, amelyet gyorsírói feljegyzések
alapján közöltek —, amelyen egyebek közt a következőket mondotta:

„Wosinszky Mór tudós prépost terjedelmes munkát írt, melyben bebizo-
nyította, hogy Kr. e. 17 századdal, de bizonyára sokkal előbb is, már voltak
emberek Magyarországon, de különösen Szabolcs megyében“.⁶ Hogy miért
éppen Szabolcs megyében — amiről természetesen Wosinszky nem is szól —
egy másik cikkében találunk feleletet.⁷

„A kinevetés félelme nélkül, írja — ugyan ki merészkednék évszámok-
ban megállapítani azt, hogy mikor települtek vidékünkön először emberek.
Azt hiszem . . . biztosan lehet állítani, hogy a magyar síkságból legmagasab-
ban kiemelkedő, az ősemberek igényeit leginkább kielégítő Nyír, előbb vált
lakhatóvá a Magyar síkságban, mint a többi részek.“

Ha a két idézett — de sok téves állítását figyelmen kívül hagyva — rész
írása között öt év telt is el s ezalatt „ . . . Magyarországról Herman Ottó bizo-
nyította be azt, hogy a diluvium korszakában már emberek éltek, de állítása
általánosan elfogadva még nincs, miután véleményének nyilvánítására a
geológusok engedélyét ki nem kérte.“

⁴ Comptes Rendus de la huitième session, Budapest, 1876. Budapest, 1877. 32—33. I.
— M. Badányi, Sur une trouvaille paléolithique faite dans la caverne de Haligócz. L.
uo. M. Evans és M. Wurmbrand hozzászólását. — L. még: *Vértés L.*, A Kárpátok vidékének
első palaeolith eszközei. *Anthropozoikum* 4 (1957) 7—12.

⁵ 1892. december 26-án kapta Bársony Jánostól. *Arch. Ért.* XIII (1893) 1; *MAG*
XXIII. (XIII) 1893. 77.

⁶ *Jósa*, Cikkei 24. Megjelent: Nyíregyházi Hírlap, I (1892) 33. sz.

⁷ Uo. 75. Megjelent: Nyírvidék, XVIII (1897) 36, 41. sz.

„Scepticusok mindig voltak és vannak ma is, de Herman Ottó leletével szemben már fuldokolnak.“⁸

Már előző cikkében is állítja — ha a hivatkozás nem is mindenben helytálló —, hogy „... őszállatokkal, mammothokkal egy időben már emberek is éltek.“⁹

Bizonyítja mindez azt, hogy Jósa András ama kevesek közé tartozott, akik mint pl. Ortvay Tivadar — Ipolyi Arnold, Hampel József és Nyáry Jenő véleményéhez csatlakozva —, ha feltételesen is, de le merete írni, hogy „hazánk ... már a régibb quaternär embert látta mindinkább szikkadó térségein.“¹⁰

Hogy ebben a kérdésben váltott-e levelet Herman Ottóval, a hiányosan megmaradt levelezésből nem tudjuk megállapítani, ámbár nagyon is valószínűnek látszik. Olyan adatunk, amely bizonyítaná, hogy a nagy vitában részt vett volna — egy késői felszólalásán kívül¹¹ — nincs. A nagy port felvert vita hazánkon kívül, Ausztriában, Német- és Franciaországban eléggé szenvedélyesen folyt s bizonyára részletei, a mindenre felfigyelő Jósa András-hoz is eljutottak, ha máskor nem, egy-egy külföldi utazása alkalmával, amire sohasem ment leletek nélkül.

Tudni, bizonyára tudott róla, de ismerve önmagáról alkotott véleményét — „a féle dilettans, mint én“¹² — a távolmaradást természetesnek is gondoljuk. De hogy Herman Ottó eredményeit örömmel tette magáévá, az az elsőként említett cikk után még akkor sem volna kétséges, ha levelei nem bizonyítanák.

1897. augusztus 17-én a következő levelet írja Herman Ottónak Nyíregyházáról:

„Mélyen tisztelt Uram!

Az igazság, még kézzel fogható bizonyítékokkal is nehezen tud rést törni a petrificált nézetekkel bevont agykérgen.

Emlékezem, hogy milyen kételyekbe ütközött azon színgaz állítása, hogy a palaeolith korszakban hazánkat már emberek lakták.

Láttam élő szemémmel ennek bizonyítékát Széll Farkas barátomnál, melyet szíves volt neki ajándékozni.¹³

Most én már aduttal fogok szolgálni becses véleményének támogatására, mert kezemben volt egy őslénycsontból készült műeszköz, — minden valószínűség szerint szövéshez használt vetéllő, mely két végén kovakéssel¹⁴ hegyesre volt faragva; a hegyekhez közel lyukakkal átfúrva és hosszában rováttal ellátva — mely a Tisza feneke alatt 28 méter mélységből, őselefánt, rhinoceros tichorcinus, és más őszállat csontjaival kétségbevonhatatlan hitelességű tanúk állítása szerint, került napfényre.¹⁵

⁸ Uo. 74.

⁹ Uo. 25.

¹⁰ ÉTK

¹¹ l. 26. j.

¹² *Jósa*, Cikkei 142. Megjelent: Nyírvidék, XX (1899) 51. sz.

¹³ Arch. Ért. (1893) 1.

¹⁴ Itt is — és a cikkben is — kovakésről és nem silexbaltáról beszél, mint Herman állítja. L. 21 j.

¹⁵ Erre már első cikkében is hivatkozik. *Jósa*, Cikkei 25.

Bővebb értesítéssel akkor fogok szolgálni, mikor szíves lesz engemet értesíteni a felől, hogy van-e tudomása hasonló leletről hazánk területéről, mert a külföldiekről tudomásom van.

Kiváló tisztelettel
Jósa András“

Herman Ottó válaszát nem ismerjük, de hogy válaszolt, az kitűnik Jósa július 24-én kelt terjedelmes leveléből.

A lelet rendeltetéséről nem volt azonos véleményük. Ez azonban nem befolyásolta Herman Ottót abban, hogy csontkoresolyákra vonatkozó kérdéssel forduljon Jósához.

Jósa válaszát ismerjük:

„Nyíregyháza, 1897 július 24-én.

Igen tisztelt Uram!

Szíves válaszát tegnap vettem és ha tudtam volna, hogy a t. füredi őslénycsontból készült műszközt már látta, nem terheltem volna azon kéréssel, hogy tárgytalanná vált levelemre válaszoljon.

Szerény nézetem szerint közömbös dolog az, hogy a műszköz vetéllő vagy hálósúly-e? A fődolog az, hogy ezen eszköz őslénynek csontjából készült-e vagy sem? és azokkal együtt találtatott-e? Mert, ha az igaz — ami pedig előttem kétségen felül áll — akkor igaz az is, hogy azon időben ember is lakta vidékünket, és a kulturának meglehetősen magas fokán állottak. Ha azon eszköz nem vetéllő, hanem hálósúly volt, ezen körülményből azt kell következtetni, hogy a hálókötés a szövésnél sokkal nehezebb ténykedés lévén, még előbb is éltek emberek, mint azok, kik a kérdéses műszközt készítették.

Kértem Tariczky Endre úrtól az őslény csontból készült műtárgyat leírás és lemintázás végett, de ezen kérést igen helyes indokolással tagadta meg, amennyiben ez már nem tőle, hanem Tisza-Füred képviselő testületétől függ. Hanem e helyett megküldte a műszköznek rajzát, leírását és lelet-körülményeit. — Miután a nyakamba sózták a vármegye monográphiájának megírásában a geológiai részt és minden vonatkozásomnak daczára a megbízás elől ki nem térhettem, nolens volens beugrottam, annál is inkább, mert az én pátriámban kőzetet csak az országúton találnak. De azért még is eléggé érdekes elméletek kerültek a „Nyír“ keletkezéséről felszínre. De mielőtt szerény nézeteimet világgá bocsátanám, nem fogom elmulasztani, a fogalmazványnak egy példányát azon kéréssel megküldeni, hogy esetleges téves nézeteimből engemet heyses útra téríteni szíveskedjék.¹⁶

Tariczky Endre urnak levelét a leírt és lerajzolt tárgynak feltüntetésével azon kéréssel mellékelem, hogy azokat áttekintés után nekem, mielőbb visszaküldeni szíveskedjék.

A múltkori levelemben írt 28 méter mélységről beszéltem, amit nem én költöttem, hanem a 79 éves öreg barátom Tariczky elbeszélése után közöltem

¹⁶ Uo. 75. Ez a cikk egyébként azt a benyomást kelti, hogy a Herman Ottónak írt levelével egy időben készült.

tevesen. Azt hiszem, ez nem fontos a műtárgy viszonylagos korának meghatározására.

Hogy ezen műszköz őslény csontból készült, súlya, színe is bizonyítja, még akkor is, ha egyéb őslény csontokkal együtt nem találtatott volna.

Becsés válaszában nélkülözöm a reflexiót azon kérdésem, illetőleg, kérésemre, hogy vajon tudomása szerint hazánkban akadtak-e eddig őslény-csontból készült műszközökre, azon palaeolith korszakból származó eszközökre, melyeket Miskolczon felfedezett.

Széli Farkas barátomnál látott tárgy szemlélésénél, nem az ajándékozó ügyvédnek, hanem a leletet tudományos szempontból méltányoló Herman Ottónak neve maradt emlékemben.

Kérem ezt mentségül elfogadni, ha azt írtam, hogy ő azt Herman Ottótól kapta.

A csontkoresolyákra vonatkozólag két ilyen eszközről teszek jelentést, melynek egyike a szabolcsmegyei, másik a kassai múzeumban van.

A szabolcsi, mely keresztben ketté van törve, de alsó lapja olyan fényes, mint ha ma polirozták volna, az ajaki (Kisvárdá mellett) laposról került, ahol mb. Rómer Flóriszal egy őstemetőben, mintegy 8 sírt bontottam fel és amely ásatásnak eredményéről Rómer Flóris az Arch. Értesítőnek¹⁷ I. v. II. évfolyamában számolt be, és mely sírokban a csontvázak bal oldalukon, bal kezüket fejük alá hajtva összekuporodott helyzetben feküdtek — mint a Wosinszky Mór által feltárt lengyeli őstemetőben. Minden csontváznak szája előtt öt-hat apró cserép edény volt elhelyezve, melyek között korongon készültek is akadtak — ez nyilvánvaló tévedés —, de olyan rosszul voltak égetve, hogy zsebkéssel a legnagyobb gonddal faragva, csak kettőt voltam képes Rómer Flóris jelenlétében kiemelni, amelyeket ő magával vitt.

Meg kell jegyezni, hogy a csontkoresolya nem a sírok egyikéből került, hanem a síroknak közvetlen szomszédságából, és ezen rétegnek megfelelő mélységből. Ugyaninnen kerültek Rómer állítása szerint a nemzeti múzeumba az első authenticus magyarországi kova kések, és a mi szerény muzeumunkba az első kőbalták.

A temető, melyben még több csontvázra lehetne találni — ha az erre kívánatos összeget a Manlicher puska el nem nyelné — egy nagy terjedelmű, most már lecsapolt rét mellett fekszik, és ezen körülménynek — a dús humusz tartalomnak — tulajdonítom, hogy a csontok úgy színre, valamint súlyra is az őselefántsontozhoz hasonlítanak, míg a homokos területen a honfoglalás-kori csontok is csaknem teljesen el vannak porladva.

A másik (kassai múzeumban őrzött) csontkoresolyát, mely az ajakihoz teljesen hasonló, de ketté törve nincs, mintegy 20 év előtt Gibárt alatt, egy km távolságban a Hernádnak terra mare-szerű part omlásában találtam, és Óváry Lipót barátomnak adtam át a kassai múzeum számára.

Szíves válaszát kérve maradok
igaz tisztelő barátja
Jósa András

¹⁷ Rómer F., Két Szabolcsmegyei őstemető és egyéb régészeti leletek. Arch. Ért. Rf. III. 175—180. 217—226.

Meg sem várva a választ július 28-án újabb, kiegészítő levelet írt:

„Mélyen tisztelt Uram!

Egy kis hiba van a kréta körül, mert én nem azt akartam mondani, hogy a t. füredi, határozottan őslénycsontból készült műszköznek párját bírom, hanem, hogy az állítólag Ferenczy Elek főszolgabírónál lévő meg-szerzem. Ferenczy állítja, hogy a kérdéses tárgyat magával akarta ugyan vinni Füredről, de aztán mégis csak az ottani múzeumnak hagyta azt.

Azon csontműszköz nincs csiszolva, hanem kapucinus vagy halvány csokoládé színű, fényes, de nem csiszolt, mint az őslény csontok többnyire lenni szoktak.

Hampel azt írja nekem Lovránából, hogy a miskolci szakóczáknak palaeolith korát azért vonták kétségbe, mert akkor lettek közölve, mielőtt még szakgeológok nyilatkoztak volna a réteg koráról.¹⁸

Becses soraiból azt veszem ki, hogy a Tariczky-féle eszközről tudomással tetszett birni, de saját szemével talán nem látta; legalább Tariczky úr nekem erről nem beszélt, pedig Herman Ottót nem könnyen lehet elfelejteni.

Érdemes volna egy geológus társaságában Füredre lerándulni. Lógó-komának én is elmennék, ha a kirándulás rendes Szerda vagy Szombati rendelő napommal nem kollidálna.

Tisztelettel kérem elhatározásáról engemet egy levelezőlapon alkalmilag értesíteni.

Családomnak szíves üdvözetét küldve maradok

igaz tisztelő híve
Jósa András“

A két levélre Herman Ottó 1897. július 31-én válaszolt:¹⁹

„Igen tisztelt Doktorom!

Első levelét a rajzzal együtt Bogláron kaptam meg, ahova „üdülés“ végett vonultam vissza, a minék az a jelentése, hogy naponként 10 oldal jelentést kellett írnom. Ezért nem feleltem eddig. Ma feljöttem 48 órára, hogy a jelentést Matlekovicsnak átadjam és egyet-mást igazítsak s minthogy pár percem van, ezt ime rövid válaszádsra fordítom.

Én a tiszafüredi csontot láttam, de nem vizsgáltam; mert ilyen tárgyat, csontot összehasonlítás nélkül helyesen megítélni nem is lehet.

Reám is, színe szerint, ősi eredetinek a benyomását tette, nincsen „csiszolva“, a mi alatt artefactumot szokás érteni, hanem fényes — simára van körül-körül koptatva, mint a kecze csontok az iszaptól.

Hogy borda volna, nem gondolom; hogy mi? azt csak igen gondos osteológiai összehasonlítás útján lehetne és kellene is eldönteni, mert hiszen fontos kérdésről: a palaeolith kor jelenlétéről van szó.

¹⁸ I. Jósa, Cikkei 74.

¹⁹ A levél (745) másolatának közlésre átengedéséért Csallány Dezsőnek tartozom köszönettel.

Tessék Tariczky ft. rávenni, hogy eszközölje ki a csontnak kiadatását Doktor úr kezeihez s ekkor az egyetem és geológiai intézet gazdag összehasonlító anyagával csak eldöntjük majd így vagy úgy.

Ami a birtokában levő csontokat illeti, felhívám figyelmét arra, hogy a sima-lapra csiszolt csontok nem mindég korcsolyák, mert szántalpaknak is használtattak. Az ismertető jelek, mostani ismeretek szerint a következők:

1. A korcsolyán vagy semmi féle, vagy a két végén keresztbejáró (a lecsiszolt laphoz képest értve) fúrást viselnek; ezzel eredetileg is korcsolyák voltak.

Ha a fúrás a két végén a tengelybe esik akkor e csontok kececsonatok voltak s csak későbbben alkalmaztattak korcsolyákkul.

2. Ha a fúrás a durva lap felől a lecsiszolt lap felé tart, a lyuk nagy és nem megyen a csonton keresztül, akkor a csont szántalp volt.

Nálam ezek együtt vannak.

Ami azt illeti, hogy előbb volt e szövés és csak azután hálókötés, én ezt az utóbbit teszem első helyre, mert az öltözet ősi „szövedé” mindenestre az állatok bőre volt, a halászoké is.

A hálóra már a — pók tanította az embert, hogy már vicceset is mondjak.

Elő avval a tiszafüredi csonttal: ez a fő!²⁰

Utazgatni most nem lehet!

Szíves üdvözlettel tisztelő
híve
Herman Ottó s. k.“

Hogy a jegyzetben idézett, Herman Ottótól megszokott hangú közleményt Jósa is olvasta, azt csak öt évvel később keltezett leveléből tudjuk. Bizonyosan nem volt megsértve, mert a magaadta „dilettáns“ jelző helyett szebbet kapott, „amateur“ lett s ebben a minőségben továbbra is hasznos

²⁰ A tiszafüredi lelet — nem tudható milyen úton — valóban Herman Ottóhoz jutott és azt „Knochenschlittschuhen, Knochenkufe, Knochenkeitel” c. értekezésében fel is használta.

Talán nem lesz felesleges idézni tanulmányának egy részét. Az osteológiai vizsgálatot Váncsics János végezte a budapesti egyetem állattani intézetében. A vizsgálat szerint vagy szarvasmarha vagy valami szarvasféleség csontjából készült. A képen (Abb. 150. 2) is bemutatott kececsontról Herman Ottó a következőket állapította meg:

„Mit letzterem Knochen (nb. a Kunszentmártoni leletről van szó —) hat die grösste Ähnlichkeit der Knochen von Tiszafüred — im dortigen Museum — welches an beiden Enden gebohrt und zugerichtet ist; die Hiebfläche ist hier muschelartig, was, — wie wir wissen — von der Textur des Knochens kommt. Dieser wunderschön braune, interessante Knochen kam, gelegentlich der Fundamentierung des Brückenpfeilers der Theissbrücke von Tiszafüred mit Mammuthknochen zum Vorschein, und Amateure bestimmen sie als „Weberschiefechen (— Itt kétségtelenül meg is nevezi Jósa Andrászt —) und zwar mit einem paläolithischen Feuersteinbeil (— nb. Jósa ezt sem leveleiben, sem cikkeiben sehol sem írta —) zugerichtet, wonach also hier eine Analogie der bekannte französische Funde vermuthet wurde, welche der Homo Sapiens mit dem Mammuth zum Zeitgenossen machten. Gegen diese Annahme sprach der Umstand, dass in dem Grade wie die Mammuthknochen echt fossil waren, das sogenannte „Weberschiefechen“ recent war. MAG XXXII (II) 1902 235—237. Minden kétséget kizár, hogy kire gondol az a körülmény, hogy a jegyzetben ez áll: „Dr. Andreas v. Jósa in einer kleinen Schrift”. Ezt a Nyírvidék XVIII. évfolyamából kny.-ban is megjelent közleményt, Jósa bizonyára megküldte Herman Ottónak.

szolgálatot tett, elsősorban a Nyírség őstörténete megismertetése terén. Levélváltásról ettől kezdve — legalábbis egyelőre — nem tudunk.

A magyar palaeolith kutatás terén azonban időközben nagy eredmények születtek.

1907-ben megjelent — csaknem az első szeletai ásatások eredményeinek közlésével egy időben — Papp Károly, Miskolcz környékének geológiai viszonyai c. nagy tanulmánya a Földtani Intézet Évkönyvében.²¹

A különnyomatot Hermann Ottó Jósa Andrásnak is megküldötte. Hogy csak dedikálás volt-e a füzetben — mint a Pósta Bélának szánt, kezeim közt lévő példányon — vagy levél is volt hozzá mellékelve, nem tudjuk. Az bizonyos, hogy egyelőre sehol sincs. De megmaradt a Jósa András köszönő levele, amelyik minden elismerés mellett, vitába száll a fentebb említett tanulmány reá vonatkozó részével, de egészen tárgyilagos hangon:

„Nyíregyháza, 1907 november 29-én.

Igen tisztelt Öcsém Uram!

Ne vegye zokon, hogy, mint a 73 évet meghaladott ifjú ilyen bizalmas hangon merem megszólítani, a mi sem a tiszteletbe, sem a szeretetbe nem ütközik.

Igen köszönöm a Miskolcz geológiai viszonyait tárgyaló, tegnap érkezett művet, amelyet nagy élvezettel fogok olvasni.

A czéhbeli vaskalapos tudósok némelyikei, akik közé Halaváts is tartozik reáfordulnak azon vakmerőre, aki paraszt, de józan ésszel tett megfigyeléseiből következtetéseket merészen kockáztatni.

Az idei pozsonyi vándorgyűlésen²² egy imponáló, temérdek műszóval spékelt, goromba szóáradattal támadta meg azon tanárt²³, aki a „Zichy-barlang“-ban²⁴ talált medvék mellett emberek létezését tanúsító tárgyakat is mutatott be és ebből azt következtette, hogy a diluvium idejében nálunk is éltek emberek. Nem oktatólag, de rendreutasítólag állította, hogy hozzánk sokkal közelebb időből származhatnak.

Erre én bennem is felfortyant a virtus és elmondottam a saját véleményemet, a mire senkitől engedelmet nem kérek.²⁵

Egyebek közt felhoztam a tiszafüredi valamely állat metacarpusából készült halászeszközt, amelyet a Tisza alatt 11 méter mélységben őslénycsontokkal együtt találtak.

A tudományos vizsgálat szerint pedig az nem őslény csontból készült eszköz, mert fizikai sajátosságai az őslény csontokéval nem egyezik (!), és hogy ez kívülről kerülhetett a caissonba, daczára Tariczky Endre és Ferenczy Elek főszolgabíró tanúskodásának, akiknek igazmondását kétségbe vonni nem helyes dolog. Valamely lyukon az nem kerülhetett a caissonba, mert ott a víz is behatolt volna s kiöntötte volna a munkásokat, mint az ürgét.

²¹ Földt. Évk. XVI. (1907) 91—134.

²² Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűlése.

²³ Szilády Zoltán, nagyenyedi tanár.

²⁴ Tévedés: a topánfalvi Lucia-barlangról volt szó az előadásban.

²⁵ Félreérthetetlen célzás a tiszafüredi „műeszközről” írt kritikára. L. 20. j.

Saitafernes koronát készítő majszter sem igen akadhatott a munkások közt.

Annak az oka, hogy az őslényekkel egy iszaprétegben csonteszköznek színe, súlya, állománya nem azonos az ottani talált őslénycsontokkal, az lehet, hogy azon eszköz már évekig lehetett már (!) használatban, mikor az említett rétegbe került.

Ezen állítást nem lehet vakmerőnek mondani, mert birtokomban van egy rhinoceros tichorchinus fog, amely a tokaji vasúti hídnak alapozása alkalmával a Tisza feneké alatt 28 méter mélységből került a caissonból számos őslénycsontokkal együtt napfényre. Csaknem közvetlen a Tiszapartján, Tokajnál kiemelkedő trachyt hegyen 60 méternyi magasságban a Tisza felett megtaláljuk ezen agyag réteget, amelyből vagy 8 rhinoceros fog került múzeumunkba.

Ezek fehérek, könnyűek, kevésbé súlyosak nyilván azért, mert huzamos ideig voltak a levegő hatásának kitéve.

Ha hozzánk közel, Horvátországban, Morvaországban őslénycsontokkal együtt embernek biztos nyomait találták, tehát abban az időben embereknek is meg volt adva a létfeltétel, valamint Miskolc körül is. Döntőbb okokkal kell ezen feltevés ellen harcolni, mint azt Halavátsék teszik.

Igaz tisztelettel maradok

öreg barátja
Jósa András“

Több levelet nem ismerünk, de ezzel be is fejeződött Jósa Andrásnak a magyarországi palaeolithikummal való — igazában csak az ő elgondolásában élő — kapcsolata.

Álljon itt végszóként az a jegyzőkönyv, amely e téren utolsó szereplését — ha csak nevének említésével is — megörökíti.

„Jegyzőkönyv a természettudományi szakosztály 1907. augusztus 28-án délelőtt tartott üléséről.

Szilády Zoltán dr. »A barlangi medve koponyája« című előadása kapcsán bemutatja a topánfalvi barlang őskori leleteinek egy részét.

Hozzászóltak:

Halaváts Gyula, a ki kétségbe vonja, hogy a lelettel egyidejű létre az ősembernek lehetne következtetni. Jósa András felszólalásában ezt igen is megengedhetőnek tartja.²⁶

A levelek tartalma mutatja, hogy a kallódó írások közt még igen sok olyan lehet, amelyek egy-egy kisebb közlemény értékével felérnek és nagyban hozzájárulnának Jósa András eredeti egyéniségének megismeréséhez.

Levéltárainkat a kutatástörténet még nem eléggé aknázza ki.

Banner János

²⁶ MOT munkálatai. Budapest, 1907. 67. l. Szilády előadásának kivonatát — amelyben Herman és Kadić Miskolc környéki leleteire is hivatkozik l. uo. 260. l. L. még *Roska*. Repertorium. 282. l. 59.